

Земельна реформа: реалії та перспективи

Данилюк Софія Михайлівна,
викладач
Мартинюк Анастасія
Іванівна,
студентка
Галицький коледж
імені В'ячеслава Чорновола
м.Тернопіль, Україна
danylyuk_s@ukr.net

Анотація: У статті розглянуто основні завдання земельної реформи, проаналізовано проблеми земельних відносин, від яких залежить ефективність функціонування економіки, раціональне використання земельних ресурсів. Визначено основні напрями для вирішення проблем реформування земельних відносин та їх розвитку.

Ключові слова: земля, земельна реформа, земельна ділянка, земельне право, природний ресурс, об'єкт.

Історія земельних реформ, які проводилися в Україні, свідчить про їхню складність, іноді трагічність здійснення.

Розуміння юридичної природи земельної реформи як правовідносин процесуального характеру, що опосередковують зміни (перетворення) норм земельного права та земельних правовідносин, і яка в загальному вигляді реалізується в економічному, екологічному, інституційно-функціональному та правотворчому напрямках з метою відновлення ефективного використання земельних ресурсів України, дає можливість всебічно проаналізувати сучасний стан правового забезпечення цього надзвичайно важливого суспільного процесу [1, 148].

Ось уже багато років, як в Україні було розпочато земельну реформу. За цей період пройдено складний шлях від інвентаризації та перерозподілу

державних земель до реформування земельних відносин, реструктуризації на засадах приватної власності на землю.

Після проголошення незалежності України як самостійної, правової, демократичної держави і закріплення у законі положення щодо права власності українського народу на землю Україна, так само як інші держави колишнього СРСР приступила до реформування земельних та аграрних відносин шляхом розподілу і перерозподілу землі, оскільки ще за рік до вказаної історичної події Верховна Рада УРСР 18 грудня 1990 року всю землю оголосила об'єктом реформи [2].

Сучасна земельна реформа, що триває в Україні з початку 90-х років ХХ століття, є закономірним результатом функціонування суспільства і держави. Її передумовами стали, зокрема, повна монополізація державою власності на землю, відсутність плати за землю як одного із засобів забезпечення раціонального використання земель країни, відсутність у працівників мотивації до інтенсивної праці на землі тощо. Зазначені причини обумовили мету та завдання сучасної земельної реформи, які первинно були викладанні в преамбулі до Постанови Верховної Ради України від 18 грудня 1990р. "Про земельну реформу" із наступними змінами і доповненнями, а у ході здійснення земельно-реформаційних заходів набули більш повного змісту [3].

Але загальна стратегія і тактика проведення земельної реформи в Україні має базуватися на фундаментальній ролі та значенні землі, її особливому місці серед інших природних ресурсів і засобів виробництва, та її здатності задовольняти різні потреби людини.

Земельна реформа відіграє головну роль у формуванні та розвитку аграрної політики на сучасному етапі й передбачає докорінну перебудову земельних відносин.

Порівнюючи сьогодні основні принципи, хід та наслідки реалізації земельної реформи в Україні з іншими державами СНД, Балтії, країн Центральної та Східної Європи, можна стверджувати, що проведення таких перетворень, як показує практика, має свою специфіку, зумовлену

об'єктивними і суб'єктивними обставинами, що є притаманними для кожної держави. Вирішення комплексу важливих питань і проблем, пов'язаних з використанням землі та реалізацією права власності народу на землю, має здійснюватись з огляду на особливі економічні, екологічні, демографічні, юридичні та інші особливості України. Водночас загальна закономірність проведення земельних реформ в будь-якій країні зводиться до необхідності забезпечення реалізації основних функцій, що об'єктивно виконує земля в суспільстві [4, 126].

Серед суб'єктивних чинників, які безпосередньо впливають на проведення земельної, аграрної реформи, важливе значення юридична база, яка повинна бути адекватною конкретно – історичним та іншим умовам розвитку суспільства на території тієї чи держави. Саме через призму законів можна проаналізувати основні тенденції, перешкоди і перспективи реформування земельних відносин у кожній окремо взятій європейській країні. Адже, своєчасне прийняття законів дозволяє ефективно забезпечувати регулювання суспільних відносин, тоді як їх відсутність, або ж не узгодженість прийнятих у різний час нормативно-правових актів гальмує розвиток правовідносин у будь-якій сфері. Кожна з країн Центральної та Східної Європи здійснює земельні перетворення шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів, у яких закріплюються організаційно-правові, економічні, фінансові, правові, політичні аспекти земельної реформи [5, 39].

У чинному законодавстві України не дається визначення поняття “земельна реформа” як юридичної категорії. У науковій літературі земельна реформа розглядається як складова економічних, екологічних, соціальних, науково-технічних, організаційних, державно-правових перетворень у суспільстві, державному устрої, політиці, ідеології [6, 102].

В науці земельного права зроблені спроби дати загальне визначення земельної реформи. Так, наприклад, Заєць О.І. обґрунтовано доводить, що земельну реформу слід розглядати як врегульовані нормами права суспільні відносини процесуального характеру, що опосередковують зміну норм

земельного права та земельних правовідносин, в яких зобов'язані державою органи та організації взаємодіють із зацікавленими суб'єктами, громадянами та їх організаціями, в економічному, екологічному, інституційно-функціональному та правотворчому напрямку з метою відновлення ефективного використання земельних ресурсів України [7, 8].

Погоджуючись з таким до розуміння правової суті земельної реформи, як суспільного явища, водночас не можна не сказати й про те, що здійснення земельної реформи – це не лише процес перетворення суспільних земельних відносин, а й утвердження нових за соціально-економічною природою і правовим змістом земельних відносин, що виникатимуть у майбутньому.

У цьому зв'язку В.І. Андрейцев зазначає, що земельна реформа має акумулювати деякі елементи “революційних” і переважно “еволюційних” перетворень земельних правовідносин, виключаючи односторонність їх змістової сторони і спростовуючи ідеологічне гасло, згідно з яким реформування – це лише створення нових економічних умов для нового “середнього” власника [6, 208].

За юридичними наслідками, реформування земельних відносин може передбачати проведення націоналізації, конфіскації, реквізиції, колективізації, усупільнення, реституції, приватизації. В Україні в основу земельної реформи було покладено денаціоналізацію землі шляхом її роздержавлення і приватизації. При цьому мета та завдання земельної реформи визначались, виходячи з конкретних історичних, економічних, політичних, соціальних, правових передумов розбудови незалежної України. У Постанові Верховної Ради від 18 грудня 1990 року “Про земельну реформу” зазначалось, що земельна реформа спрямована на перерозподіл земель одночасно з передачею їх у приватну і колективну власність, надання у користування юридичним і фізичним особам з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання, формування економіки, раціонального використання і охорони земель [8, 80].

Оснoву економічного напрямку земельних реформ складає перерозподіл земель, зміст якого змінювався залежно від поточних потреб щодо місця, яке посідає реформування відносин власності в процесі здійснення земельної реформи, то в сучасних умовах справедливо поставити його на один рівень з реформуванням природоохоронних процесів, оскільки “земля виконує в житті людини єдність трьох функцій: економічної, соціальної і екологічної. Саме за таких умов і можливо забезпечити правове регулювання земельних відносин з точки зору безпечного існування людини у навколишньому природному середовищі” [9, 75].

Оскільки земельне право – це публічно-приватна галузь, то і земельна реформа має бути зміною публічно-приватних інститутів земельного права та відповідних їм земельних правовідносин. Тобто земельна реформа включає державно-правовий аспект реформування та діяльність із правового забезпечення земельної реформи. У той же час ці два аспекти реформування є частково збіжними, бо вони обидва включають збіжними, бо вони обидва включають діяльність зі зміни змісту правових норм, правотворчість. Аналіз законодавства у сфері земельної реформи свідчить проте, що правотворчість у різних напрямках земельної реформи не здійснюється окремо вона взаємопов’язана [10, 26].

Резюмуючи викладене земельну реформу в Україні необхідно розглядати як врегульовані норми права суспільні відносини, що виникають між відповідними суб’єктами у зв’язку з необхідністю проведення комплексу економічних, організаційно-правових, екологічних, фінансових та інших заходів з метою створення протягом визначеного у законодавстві часу якісно нового земельного ладу шляхом зміни суті і характеру права власності на землю, удосконалення форм використання землі запровадження нових функцій, форм і методів державного і самоврядного регулювання земельних відносин, закріплення юридичних гарантій захисту суб’єктивних прав громадян, юридичних осіб, територіальних громад, забезпечення державою охорони землі і основного національного багатства [11, 22].

Таким чином, земельна реформа – це врегульовані нормами права суспільні відносини процесуального характеру, що опосередковують зміну (перетворення) норм земельного права та земельних правовідносин, в яких зобов'язані державою органи та організації взаємодіють із зацікавленими суб'єктами (громадянами та їх організаціями) в економічному, екологічному, інституційно-функціональному та правотворчому напрямках з метою відновлення ефективного використання земельних ресурсів України.

Список літератури:

1. Заєць О.І. – Правові реформи реалізації земельної реформи в Україні на сучасному етапі // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2004. - № 56. – С. 148 - 149.
2. Постанова Верховної Ради України “Про земельну реформу” від 18 грудня 1990р. // відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 10. – Ст. 100.
3. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - № 10. – Ст. 100. Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 26. – Ст. 277. Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 27. – Ст. 299. Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 6. – Ст. 78.
4. Быстров Г. Е. Земельная и аграрная реформы в зарубежных странах. – Минск. 1990. – 195с.
5. Законодательство о земельной и аграрной реформе стран СНГ и государства Балтии // Информационный материал. – Минск. – 1999. – 42с.
6. Андрейцев В.І. Правовий режим використання, відновлення та охорони земель // Екологічне право: Особлива частина: Підруч. Для студ. Юрид. Вузів і фак.: Повний акад. Курс / За ред. акад. АприН В.І. Андрейцева. – К. – Істина. – 2001. – С. 207.
7. Заєць О.І. Правові аспекти земельної реформи в Україні. Автореферат дис. канд. юрид. наук. – К. – 1999. – С. 8.
8. Носік В.В. – Правова природа земельної реформи в Україні // Науковий вісник Чернівецького інституту. – 2004. – № 212. – С. 79 – 83.
9. Андрейцев В.І. Еколого-правові проблеми земельної реформи в Україні // Аграрна реформа в Україні: економічні та правові проблеми: Матеріали круглого столу. – Одеса, - 1993. – С.87.
10. Андрейцев В.І. Концептуальні засади реформування земельних правовідносин в Україні: Матеріали наук.- практ. конф. – К. – 1997. – С.38.
11. Ющик А.И. Правовая реформа как способ преобразования (реорганизации) институтов государства: Дис. канд. юрид. Наук. – К. – 1996. – С.24.

